

ŠTÚDIE

DEPEŠA SA U POŠTOVÉHO HOLUBA NENAŠLA.

ANALÝZA TEORETICKÝCH A PRAKTICKÝCH ASPEKTOV
CHOVU POŠTOVÝCH HOLUBOV V MEDZIVOJNOVOM
OBDOBÍ NA SLOVENSKU V KONTEXTE OBRANY ŠTÁTU

JAKUB JANKOVIČ

JANKOVIČ, J.: The dispatch was not found on the carrier pigeon. An analysis of the theoretical and practical aspects of breeding carrier pigeons in the interwar period in Slovakia in the context of state defense. *Vojenská história*, 2, 30, 2026, pp 7-21, Bratislava.

The study examines the legal-historical and security aspects of carrier pigeons keeping in the territory of Slovakia during the period of the First Czechoslovak Republic. It focuses on the development of legislative regulation of carrier pigeons keeping, its normative foundations in Austrian-Hungarian law, and in particular on the adoption of Act No. 2/1924 Coll. on carrier pigeons as the first systematic legal framework governing this area. The study analyzes how state authorities perceived carrier pigeons as a potential security factor and instrument of intelligence activity, and it addresses the mechanisms of state supervision, registration, and control that were introduced in this context.

Keywords: Czechoslovakia, Slovakia, interwar period, carrier pigeons, defense of the state, intelligence service

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.2.1>

Úvod do problematiky

Problematika poštových holubov v kontexte vojenstva a obrany štátu patrí v našich končinách medzi takmer nedotknuté oblasti odborného a vedeckého výskumu.¹ Oblasť chovu poštového vtáctva pritom predstavuje v moderných dejinách osobitnú záujmovú činnosť.² Poštové holuby, pôvodne chované na úžitok ako zdroj mäsa či vajec, sa postupne vyvinuli na špecifický komunikačný prostriedok. Ich využívanie časom presiahlo rámec bežného zdieľania správ a informácií a začali byť súčasne vnímané aj ako potenciálny nástroj spravodajskej činnosti, ktorý dokázal obchádzať štandardné kontrolné mechanizmy orgánov verejnej moci. Využívanie a výcvik poštových holubov ako voľnočasová aktivita balansovali na pomedzí súkromného záujmu jednotlivcov a verejnoprávnych požiadaviek v kontexte ochrany štátu, jeho bezpečnosti a integrity.

Z tohto dôvodu sa poštové holuby a s nimi spojený chov a výcvik stali na prelome 19. a 20. storočia predmetom záujmu štátnych autorít. Využívanie holubov na komunikač-

¹ Stručný rozbor problematiky poštových holubov v službách armády v medzivojnovom Československu vo svojej práci rozvinul český autor a amatérsky historik Petr Kos. K tomu pozri KOS, Petr. *Poštovní holubi československé armády 1918–1938: neznámé kapitoly vojenství a techniky*. 2. vydání. Praha : Brigádýr, 2001.

² Z hľadiska terminológie pod pojmom „poštový holub“ rozumieme plemeno holuba domáceho, ktoré bolo vyšľachtené pre vynikajúcu priestorovú orientáciu a schopnosť preletieť veľké vzdialenosti. K poštovým účelom boli využívaní najmä zástupcovia tzv. bradáčnatých plemien. Moderný poštový holub je výsledkom kríženia, ktoré bolo realizované v Belgicku a Anglicku v 18. a 19. storočí. Pre viac informácií pozri TUREČEK, Václav, a kolektív. *Holubářství*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1985, s. 156.

né účely bolo podrobené dohľadu a právnej regulácii, ktorá presahovala rámec súkromného práva a nadobúdala výrazne verejnoprávny, najmä bezpečnostný a vojenský charakter.

Predkladaná štúdia sa zameriava na analýzu vývoja regulácie chovu poštových holubov na území Slovenska v širšom kontexte obranných a bezpečnostných záujmov Československej republiky v medzivojnovom období. Pozornosť je venovaná normotvornej činnosti štátu v tejto oblasti, ako aj aplikačnej praxi a výkonu dohľadu štátu nad touto činnosťou.

Cieľom výskumu je poukázať na to, akým spôsobom sa v právnych normách a aplikačnej praxi premietali bezpečnostné obavy štátu, predovšetkým v súvislosti s ochranou vojenských tajomstiev a predchádzaním spravodajskému zneužitiu poštového vtáctva. Prostredníctvom metódy analýzy a syntézy relevantných archívnych prameňov sa pokúsime vyskladať mozaiku aplikačnej praxe československých úradov, ako aj jej limity a dôsledky pre využívanie poštového vtáctva na Slovensku v medzivojnovom období. Zároveň sa štúdia usiluje zodpovedať otázku, či sa na území Slovenska vyskytli preukázateľné prípady zneužívania poštových holubov na spravodajské účely v prospech cudzích štátov.

Dejiny holubiarstva na Slovensku

História domestikácie holubovitého vtáctva je úzko spätá so vznikom prvých civilizácií a organizovaných spoločenstiev. Prvé dôkazy o chove holubov nachádzame či už vo forme archeologických vykopávok alebo písomných prameňov v období staroveku. Medzi prvé spoločenstvá, ktoré sa zaoberali využívaním holubov, patrili napríklad Egypťania alebo Židia. O úžitkových holuboch sa u starých Grékov zmieňuje napríklad Sokrates či Aristoteles.³

O chove holubov na našom území sa z čiastkových záznamov dozvedáme už v období stredoveku. V tomto období bol chov holubovitého vtáctva súčasťou sokoliarstva. V novoveku koncom 17. storočia, sa na našom území objavuje fenomén tzv. športového naháňania holubov. V 19. storočí sa pozornosť chovateľov upriamuje aj na športové a úžitkové holuby. Tie boli zastúpené obyčajnými domácimi holubmi, ktoré sa chovali primárne na vidieku. Plemená ťažkých a okrasných holubov sa tešili obľube u bohatších vrstiev obyvateľstva v mestách ako Prešporok a Trnava. Poštové holubárstvo bolo prítomné najmä v nemeckých banických mestách, akými boli Kremnica a Banská Štiavnica. V tomto období sa držbe, chovu a výcviku poštových holubov venovali skôr jednotlivci.⁴ Významnú úlohu zohrali poštové holuby počas 1. svetovej vojny. V roku 1915 britská armáda na západnom fronte zriadila dva holubie zbory, ktoré pozostávali z 15 holubov, 4 holubníkov a psovoda. Spravodajské a informačné úspechy týchto jednotiek viedli k ich postupnému rozširovaniu. Na konci vojny táto armádna zložka disponovala vyše 400 mužmi a 22 000 holubmi.⁵ Poštové holuby v mnohých situáciách predstavovali alternatívny komunikačný prostriedok. Nezastupiteľné miesto pri výmene správ si vydobyli v prípadoch, keď boli

³ PETROVSKÝ, Miroslav. Naše holubárství. Praha : VT 2010, s. 12.

⁴ FERIANC, Oskár. *Chov holubov*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo pôdohospodárskej literatúry, 1956, s. 65–66.

⁵ Poštové holuby patria vďaka anatomickým a evolučným danostiam k najodolnejším vtákom na planéte. Ročne dokážu nalietať aj 32 000 km. Sú schopné využívať svoje prirodzené inštinkty, sledovať orientačné body a navigovať v topograficky zložitom a členitom priestore. Poštové holuby našli svoje uplatnenia aj v 2. svetovej vojne. V rokoch 1940 – 1945 bolo v okupovaných častiach Európy vysadených 16 544 holubov. Vrátilo sa iba 1824 z nich. HORR, Bohumír a KRUPAN, František. *Almanach chovateľa poštových holubov*. Nitra : PTH s.r.o, 2021, s. 16.

telegrafné vedenia, komunikačné stanice alebo rádiové zariadenia poškodené či vyradené z prevádzky. Správy o nasadení poštového vtáctva na fronte sa dokonca objavili aj v tlači.⁶

Po 1. svetovej vojne naberá chov poštových holubov na Slovensku kontúry organizovanej a systematickej činnosti na úrovni záujmovej samosprávy. Vznik Československej republiky poskytol Čechom a Slovákom nové možnosti vo všetkých oblastiach života vrátane chovu holubovitého vtáctva. Česká časť prvej republiky bola na podstatne vyššej politickej a ekonomickej úrovni, čo vytváralo obyvateľom viac príležitostí venovať sa záujmovým činnostiam. Chov holubov pre komunikačné účely mal okrem iného v Prahe a iných českých mestách historicky vybudované lepšie organizačné aj personálne zázemie.⁷ Naopak, hospodárska a ekonomická situácia na Slovensku bola zložitejšia, čo sa prejavilo aj v pomalšom budovaní chovateľských spolkov. Prvé organizované združenia chovateľov poštových holubov tak na Slovensku začali postupne vznikať v rokoch 1923 až 1930.⁸ K tejto skutočnosti podľa nášho názoru prispelo rozšírenie chovateľských tradícií z českých krajín. Záujem o chov poštových holubov nepochybne súvisel aj s legislatívou, ktorá túto spoločenskú činnosť na našom území plnohodnotne upravila prvýkrát v histórii a stanovila jej jasné pravidlá a obmedzenia.

Legislatívny rámec chovu poštových holubov

Záujem štátnych autorít uplatňovať dohľad nad chovom poštových holubov možno badať hneď v prvých rokoch po vzniku československého štátu. O potrebe zavedenia preventívnych reštrikcií si boli v kontexte obrany štátu vedomí už v čase postupného formovania hraníc novozaloženej republiky. V tomto období za ešte stále nevyriešenú otázku možno označiť vytýčenie nových hraníc s Maďarskom, ktoré dovtedy medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou v zásade neexistovali. Prijatie predmetných reštrikcií bolo okrem iného nepochybne reflexiou na vpád maďarských ozbrojených síl a následnú okupáciu časti Slovenska v rokoch 1918 až 1919.⁹ Potencionálnu hrozbu v podobe zneužitia poštových holubov v prospech nepriateľa bolo nutné v reakcii na vyššie uvedené skutočnosti eliminovať. O tejto stratégii svedčí aj pokyn Ministerstva národnej obrany Československa (ďalej len „MNO“), podľa ktorého: „*K tamnímu přípisu č. j. 2689 E.M zde dne 19. března 1920, se sděluje, že za nynějších poměrů jest zakázáno na Slovensku a Karp. Rusi chovati a cvičiti poštovní holuby civilním osobám. Zjištění poštovní holubi budtež zavazeni a odevzdání do holubníka, který bude přeložen z Komárna Do Banské Bystrice.*“¹⁰

Problematika chovu a ochrany poštového vtáctva bola ešte v čase Rakúsko-Uhorska legislatívne upravená iba marginálne a konštituovala právomoc štátnych zásahov do vlastníckeho práva a držby holubov z osobitných dôvodov. Táto čiastková právna úprava bola do

⁶ Svetová vojna – návestie nášho generálneho štábu. In: Národné noviny, 1917, roč 48. č. 101, 30. augusta, s. 1.

⁷ K tomu pozri ŠPATNÝ, František a kol. *Pohledy do Historie - Holubářství v Čechách*. Praha : VT, 2008.

⁸ Pre viac informácií o prvých spolkoch, ich členoch a organizačnej štruktúre pozri DUDZÍK, Dávid. *100 rokov organizovaného poštového holubárstva na Slovensku*. Kežmarok : Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o, 2023, s. 14–16.

⁹ Pre viac informácií o tejto téme pozri TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka : boje o Slovensko 1918–1920*. Praha : Epocha, 2005, s. 260.

¹⁰ SNA, fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918 – 1927, kr. 325, inv. j. 574. Ministerstvo národní obrany Zemskému vojenskému velitelství v Bratislavě/ Zemskému vojenskému velitelství v Užhorodě *Pěstování poštovních holubů na Slovensku* zo dňa 19. marca 1920.

československého právneho poriadku prevzatá recepčnou normou.¹¹ Konkrétne išlo o § 14 rakúskeho zákona o vojnových úkonoch zo dňa 26. decembra 1912 č. 236 Sb.z.a.n. a uhorského zákonného článku LXVIII. z roku 1912. V zmysle týchto ustanovení mohli byť všetky zvieratá vyvlastnené za náhradu štátom a chov zvierat, ako aj nimi sprostredkovaná doprava mohli byť štátom zrušená alebo obmedzená. Táto normatívna regulácia sa stala v čase mobilizácie na začiatku 1. svetovej vojny právnym podkladom na vydanie viacerých restriktívnych opatrení v oblasti chovu poštových holubov. Ako príklad možno uviesť nariadenie bývalého rakúskeho ministerstva zemskej obrany a financií v súčinnosti s bývalým uhorským ministerstvom obrany zo dňa 25. júla 1914 č. 172 r.z., ktoré viedlo k prijatiu viacerých podzákonných predpisov zakazujúcich zneužívanie holubov na spravodajské účely.

K podobným legislatívnym krokom pristúpila aj uhorská časť dualistickej monarchie. V zmysle nariadenia bývalého uhorského kráľovského ministerstva zo dňa 27. júla 1914 č. 5477/1914 M.E. došlo na našom území k obmedzeniam v oblasti držby a chovu poštových holubov. Ten bol podmienený osobitným povolením. Takýto generálny zákaz bol rovnako prijatý za účelom zabrániť využívaniu poštového vtáctva s cieľom zhromažďovať a odovzdávať strategické informácie nepriateľskej strane. Uhorské ministerstvo vnútra o niekoľko týždňov neskôr výnosom zo dňa 25. augusta 1914 č. 3253/1914 res. vydalo zákaz strieľania poštových holubov.

Neúplnú a fragmentovanú úpravu v tejto oblasti mal po vzniku Československa nahraďovať úplne nový predpis. Kritiku roztrieštenej rakúskej a uhorskej legislatívy, ako aj jasnú argumentáciu zákonodarcu, z akého dôvodu štát pristúpil k tvorbe úplne nového predpisu ohľadne chovu poštových holubov, možno badať aj v dôvodovej správe predmetného zákona: „*Úprava tato jeví se však nedostatečnou. Jes zapotřebí chov a cvičení poštovních holubů upravití již v míru a postarati se o to, aby nebyla tohto zpravodajského prostředku zneužíváno. Důvodů pro to jest více. Nehledě k tomu, že dlužno se vši rozhodností čeliti škodám, jež by mohly povstati využitím poštovních holubů neoprávněnými pěstiteli, obzvláště pak k účelům vyzvědačským, dlužno k úpravě této věci přikročiti též vzhledem k výhodám, jež poskytuje používání poštovních holubů vojenské správě*“.¹²

Návrh zákona o poštových holuboch vznikol v gescii MNO, ktoré na začiatku roku 1923 vyzvalo dotknuté orgány na zaujatie stanoviska k predlohe tohto predpisu. Zaujímavosťou sú postrehy z medzirezortného pripomienkového konania. Predsedníctvu ministerskej rady pri analýze osnovy tohto predpisu neunikli šírka a rozsah restriktícií v danej oblasti. Obavy zo zneužitia poštových holubov na špiónážne účely boli dokonca označené za prehnané.¹³

Takmer rok trvajúce úsilie zákonodarcu sa prejavilo koncom roka 1923 prijatím osobitného právneho predpisu, ktorý po prvý krát koncepčne a systematicky upravil chov poštových holubov v Československu.¹⁴ Tento predpis zároveň v súlade so záujmami štátu presne vymedzil podmienky, za akých bolo možné realizovať chov, rozmnožovanie a výcvik holubov

¹¹ V zmysle Č 1. „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*.“ Zákona č. 11/1918 Zb. z. a nar. o zriadení samostatného štátu československého.

¹² Zákonodarca potrebu legislatívnej úpravy v tejto oblasti akcentoval aj z iných dôvodov. Jedným z nich bolo poukázanie na existenciu právnych predpisov upravujúcich otázku chovu poštových holubov aj v iných štátoch. Odkázal tak napríklad na v tej dobe platný francúzsky zákon zo dňa 22. júla 1896 a ríšskonemecký predpis prijatý dňa 28. mája 1894. SNA, fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918 – 1927, kr. 117, inv. j. 391. *Důvodová správa k zákonu č 2/1924 Sb.* zo dňa 20. decembra 1923 o poštových holuboch

¹³ SNA, fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918–1927. Osnova zákona – Ministerstvo Národnej obrany – č. 134.566 – pol.práv. 10 odd.

¹⁴ Zákon č 2/1924 Sb. zo dňa 20. decembra 1923 o poštových holuboch.

určených na komunikačné účely. Zákon taktiež určoval, aký okruh subjektov bol oprávnený na chov a výcvik poštových holubov.¹⁵ V praktickej rovine tak zákonodarca vytvoril za týmto účelom osobitnú formu záujmovej samosprávy vo forme chovateľských spolku. Oprávnenie vlastniť poštových holubov tak bolo viazané na členstvo v štátnom registrovanom spolku. Členom týchto združení zo zákona vyplýval aj celý rad povinností, menovite viesť záznamy o počte a výcviku holubov, podávať o týchto skutočnostiach správy vedeniu spolku a na vyžiadanie aj policajným a vojenským orgánom. V prípade mobilizácie alebo vojny bol každý, kto mal v držbe poštové vtáctvo, povinný odovzdať ho na vyzvanie orgánom vojenskej správy.¹⁶ Chovatelia poštových holubov boli taktiež povinní označiť zviera osobitným identifikačným krúžkom na nohe. Predmetné krúžky bola oprávnená vyrábať a distribuovať iba osoba s povolením od MNO.¹⁷

Okrem práv a povinností subjektov zákonom oprávnených vlastniť, chovať a cvičiť poštové holuby si zákonodarca taxatívne vymedzil aj právomoci v oblasti kontroly nad chovom, predajom, ochranou či importom poštového vtáctva do Československa.¹⁸ Zaujímavosťou tohto predpisu sú v kontexte obrany štátu a štátnych záujmov aj ustanovenia trestnoprávnej povahy. Poukázať možno na § 10 tohto zákona, ktorý upravoval otázku ohrozovania bezpečnosti republiky užívaním poštových holubov. Podľa znenia odseku 1 menovaného ustanovenia: „*Kdo užíva poštovních holubů, ač ví nebo může věděti, že jich užitím nebo způsobem jich užití ohrožuje bezpečnost republiky, trestá se, pokud čin není přísněji trestný, za přečin soudem vězením od osmi dnů do šesti měsíců. Vedle trestu vězení může býti uložen peněžitý trest od 200 Kč do 50.000 Kč.*“¹⁹

V trestnoprávnej rovine bolo rovnako zakázané akékoľvek protiprávne konanie súvisiace s držbou, chovom a výcvikom poštových holubov. Sankciám tak v zásade podliehal akýkoľvek skutok, ktorý bol v priamom rozpore s týmto zákonom. Postihovaný tak bol menovite neoprávnený chov a výcvik, nedodržiavanie povinností chovateľa a chovateľského spolku či výroba a užívanie identifikačných krúžkov bez úradného povolenia.²⁰ Legislatívne zakotvenie obmedzení, povinností a sankcií v tejto oblasti v takto vymedzenom rozsahu v prvom rade sledovalo potrebu ochrany štátu a štátnych záujmov. Túto skutočnosť zákonodarca explicitne vyjadril aj pri prijímaní zákona č 2/1924 Sb. o poštových holuboch v správe branného výboru nasledovne: „*Branný výbor sněmovny poslanecké sdílí stanovisko vlády, že předmětná materie, o jejíž zákonnou úpravu jde, jest takové povahy, že jest tato zákonná úprava velmi důležitou. Jest především zapotřebí, zákonem čeliti různým možnostem, jak by nejen vojenská správa, nýbrž i celý stát mohly býti poškozeny zneužíváním poštovních holubů neoprávněnými chovateli, obzvláště k účelům vyzvědačským.*“²¹

¹⁵ V zmysle § 1 zákona č 2/1924 Sb: (1) „*Chovati poštovní holuby jest dovoleno - vyjma vojenskou správu - jen těm československým státním příslušníkům, kteří jsou členy některého spolku chovatelů poštovních holubů, sdruženého v Ústředním svazu spolků chovatelů poštovních holubů.*“ (2) „*Cvičení poštovní holuby jest dovoleno - vyjma vojenskou správu - jen osobám uvedeným v odst. (1), které obdržely od ministerstva národní obrany písemné osvědčení, opravňující je k vypouštění poštovních holubů. Osvědčení toto musí si opatřiti i osoby, které jsou podle § 2 (1) d) povinny poštovní holuby cvičiti.*“.

¹⁶ V zmysle § 2 zákona č 2/1924 Sb.

¹⁷ V zmysle odseku (1) § 4 zákona č 2/1924 Sb.

¹⁸ V zmysle § 5, § 6, § 7 a § 8. zákona č 2/1924 Sb.

¹⁹ Podľa odseku (2) tohto ustanovenia bol aj pokus považovaný za trestný.

²⁰ V zmysle § 11 zákona č 2/1924 Sb.

²¹ Branný výbor Poslaneckej sněmovny Národního shromáždění ČSR *Zpráva k vládnímu návrhu zákona o poštovních holubech*, tisk 4276, Praha : Národní shromáždění ČSR, 1923.

Štát mal záujem zasahovať do oblasti chovu poštových holubov bezprostredne aj po mníchovských udalostiach a viedenskej arbitráži v roku 1938. MNO v zime toho roku dokonca pripravilo novú osnovu vládneho nariadenia, ktorá mala reflektovať na štátoprávne zmeny a bezpečnostné výzvy súvisiace so zneužívaním poštového vtáctva na spravodajské účely. Urgenciu tejto otázky MNO sformulovalo v prílohe osnovy tohto vládneho nariadenia: „*Obsazením části území Česko-Slovenské republiky cizími státi zůstala velmi značná část soukromných poštovních holubů s česko-slovenským označením na obsazeném území. Ministerstvo národní obrany připravuje nový zákon o poštovních holubech a prováděcí nařízení k němu, kde bude stanove odlišné označování holubů od označování dosavadního...Holubů, kteří zůstali na obsazeném území a mají česko-slovenské označení, mohlo býti zneužíváno ku škode Česko-Slovenské republiky a jeví se proto potřeba, aby kroužky k označování holoubat mohy býti vydány do 1. ledna 1939.*“²² K prijatiu uvedeného nariadenia, ani k vypracovaniu a schváleniu nového zákona o poštových holuboch však v praxi nedošlo v dôsledku obsadenia českých krajín nemeckou armádou a následného vyhlásenia Slovenského štátu. Prvorepubliková legislatíva upravujúca oblasť chovu poštového vtáctva zostala v platnosti až do začiatku 60. rokov, kedy bola derogovaná osobitným zákonom o obrane Československej socialistickej republiky.²³

Dohľad nad chovom poštových holubov

Ako vyzerala ingerencia štátu pri kontrole chovu poštových holubov v aplikačnej praxi? Pozorovanie a dohľad nad chovom a výskytom holubov na našom území v praktickej rovine narážali na ťažkosti z viacerých dôvodov. Azda najväčší problém, s ktorým boli úrady po zavedení zákona č. 2/1924 Sb. o poštových holuboch konfrontované, súvisel s identifikáciou a odlišením poštových holubov od iných druhov vtáctva. Aj v tomto ohľade dbal zákonodarca na jasné vymedzenie pojmov, a preto československý právny poriadok obsahoval právnu definíciu poštového holuba.²⁴ Predmetná opisná charakteristika však úradným osobám neposkytovala dostatočný podklad na jednoznačné určenie, či v prípade pozorovania alebo nálezu išlo o poštového holuba. Zodpovedné orgány navyše nedisponovali žiadnymi textovými, obrazovými ani grafickými učebnými pomôckami, ktoré by im napomáhali pri spoľahlivej identifikácii poštových holubov a ich odlišení od iného holubovitého vtáctva.²⁵

²² NA: fond Ministerstva spravodlnosti, kr. 68. Ministerstvo národní obrany Předsednictvu ministerské rady *Návrh vládního nařízení, jímž se na přechodnou dobu upravuje způsob označování poštovních holubů* zo dňa 14. decembra 1938.

²³ Zákon 40/1961 Sb. zo dňa 18. apríla 1961 o obrane Československé socialistickej republiky.

²⁴ V zmysle § 1 vládneho nariadenia č. 44/1924 Sb zo dňa 21. februára 1924, ktorým sa prevádza zákon o poštových holuboch : (1) „*Poštovním holubem rozumí se při provádění zákona holub, který jest v mluvě u odborníků obvyklé označován jako „poštovní holub“.* (2) „*K nejdůležitějším znakům, podle nichž lze poznati poštovní holuby a odlišiti je od ostatních druhů holubů, patří: kulatá hlava, tvořící ladnou křivku, zobák prostřední, dobře porostlý blanami a bradavkami, jemné klapky oční barvy bílé nebo temné, oko, vroubené dobře viditelnou blanou bělavou, šedou nebo růžovou, široká prsa, soustředěné tělo, krátká, silná křídla na statných ramenech, husté peří, zadek, pokrytý velkými brky a hustý, úzký ocas. Barva peří u poštovních holubů je různá; převládá však u nich barva modrá nebo tmavomodrá nebo červeně modrá, jakou mívají kapři na hřbetě, nebo modrá s černými pruhy. Barva bílá se u poštovních holubu vyskytuje zřídka. Za letu se pozná poštovní holub po charakteristickém pohybování hlavou se strany na stranu.*“.

²⁵ SNA, fond Policajné riaditeľstvo 1920 – 1945 (1950), kr. 822, inv.j. 3160. Prezídium policajného riaditeľstva v Bratislave Zemskému vojenskému veliteľstvu v Bratislave *Poštovní holubi – ich rozpoznávání a ochrana* zo dňa 1. júna 1927.

Opakované sťažnosti poukazujúce na nemožnosť oboznámiť sa so vzhľadom a typickými znakmi poštových holubov prostredníctvom školenia alebo odborného kurzu viedli vojenské a bezpečnostné orgány k prijatiu zodpovedajúceho opatrenia. Tým bolo zabezpečenie vypreparovaného páru poštových holubov (samca a samice), ktorý policajným zložkám poskytol miestny holubník zemského vojenského veliteľstva. Používanie tejto učebnej pomôcky bolo podmienené prísnyim režimom manipulácie, obmedzeným výlučne na oprávnené osoby, keďže obstaranie a konzervácia poštových holubov boli z finančného a logistického hľadiska náročné.²⁶

Nárast štátneho záujmu o poštové holuby v kontexte spravodajských účelov v našom priestore badáme na konci 20. rokov minulého storočia. Štátne autority si začali postupne uvedomovať potrebu vedenia a vyhodnocovania informácií v súvislosti s nálezmi a pozorovaním poštového vtáctva. Zvyšovanie kvality v kontexte evidencie takýchto prípadov však v praxi taktiež narážalo na výzvy. O tejto skutočnosti podali hlásenie aj miestne vojenské úrady, podľa ktorých: „Z dosavadných hlásení o nálezu zahraničných poštovních holubů na území ČSR, nelzi si sestaviti dosti spolehlivou evidenci, a to jednak proto, že těchto hlásení jest málo a pak také někdy jsou nepřesná. Jest velice pravděpodobné, že zahraniční poštovní holubi přeletávají naše území na příklad z Rakouska a Maďarska do Německa a snad i do Polska. Stejně tak zdá se velice pravdepodobným, že cizí zpravodajské služby usazují svoje holuby zvláště v našem pohraničí a zacvičují je v donášení zpráv od svých zdejších důvěrníků. Proto věnujte soustavnou pozornost této věci zvláště v pohraničí a učinte opatrění pomocí četnictva, státní policie, zprav. důstojníků a tel. důstojníků, aby každý případ nálezu zahraničního holuba v naší oblasti byl hlášen 2. oddělení štábu Z.V.V Košice.“²⁷

Stratégiu zvýšeného dohľadu nad osobami a chovateľskými spolkami v kontexte dodržiavania pravidiel stanovených zákonom možno pozorovať v ingerencii štátnych úradov pri výkone kontrol a razíí. Štatisticky zrejme najrozšírenejším porušením zákona bol fenomén tzv. neoprávneného chovu poštových holubov. V zásade išlo o osoby, ktoré mali v držbe poštové vtáctvo (bez ohľadu na dôvod) bez toho, aby boli členmi štátom registrovaného chovateľského spolku. Úradný dohľad nad dodržiavaním tohto zákona pravidelne viedol k odhaľovaniu nelegálneho chovu. V prípade odhalenia tohto konania úrady pristúpili ku konfiškácii neoprávnenne chovaných holubov, ktoré následne prepadli do vlastníctva štátu. O počte zhabaných poštových holubov prepadnutých v prospech štátu mali úrady dokonca povinnosť viesť štatistickú evidenciu.²⁸ Podľa údajov vedených MNO tak bolo na Slovensku napríklad v treťom kvartáli roku 1936 zabavených 56 kusov holubovitého vtáctva.²⁹ Samotný neoprávnený chov holubovitej zveri bol považovaný iba za priestupok sankciono-

²⁶ SNA, fond Policajné riaditeľstvo 1920 – 1945 (1950), kr. 822, inv.j. 3160. Veliteľstvo oddelenia stráže bezpečnosti v Bratislave Prezidiu policajného riaditeľstva v Bratislave *Poštové holuby – vycpané ku školeniu* zo dňa 7. septembra 1927.

²⁷ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Zemské vojenské veliteľství v Košicih Krajinskému úradu v Bratislave *Holubi poštovní zaletli ze zahraničí* 27. mája 1929.

²⁸ V zmysle § 12 zákona č 2/1924 Sb.

²⁹ Podľa dikcie § 11 vládneho nariadenia 44/1924 Sb. mali byť nájdené ako aj štátom zhabané holuby odovzdané najbližšiemu vojenskému holubníku. Pod vojenským holubníkom rozumieme špecifické vojenské zariadenie a pracovisko špecializované na chov, výcvik a nasadzovanie poštových holubov na účely vojenskej komunikácie. V medzivojnovom období sa na Slovensku nachádzali stále vojenské holubníky v Trnave, Banskej Bystrici a Spišskej Novej Vsi. SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Ministerstvo vnitra republiky československé Presidium zemského úradu v Bratislave *Poštovní holubi – neoprávněný chov* zo dňa 16. marca 1936.

vaný peňažnou pokutou. Výška pokuty sa podľa miery závažnosti priestupku a skutočnosti, či obžalovaní boli už v minulosti trestaní, oscilovala v intervale od 30 Kč do 150 Kč.³⁰

Úrady si pri výkone kontroly všimli aj vek chovateľov poštových holubov. V zmysle stanov každého registrovaného chovateľského spolku sa mohla členom spolku stať iba osoba, ktorá ku dňu podania žiadosti o členstvo dosiahla minimálne 16 rokov. V praktickej rovine tak došlo aj k prípadom, keď kontrola preukázala držbu a chov poštových holubov u maloletých.³¹ Záujem o dodržiavanie zákonom stanovených pravidiel chovu poštových holubov viedol aj k zvýšenej kontrole štátnej spoľahlivosti členov chovateľských spolkov vo všeobecnosti.³²

Predpokladaná štátna spoľahlivosť sa v medzivojnovom období v úradnej komunikácii vo vzťahu k osobám chovajúcim poštové holuby skloňovala opakovane. Nedôvera voči menšinovému, primárne nemeckému a maďarskému obyvateľstvu sa prejavila dokonca aj v tejto oblasti. Národnostná skladba členskej základne chovateľských spolkov na juhu Slovenska prirodzene pozostávala primárne z osôb maďarskej národnosti. Potrebu zamerať sa pri výkone kontroly práve nad tieto osoby odôvodnilo vo svojej komunikácii s podriadenými úradmi Ministerstvo vnútra nasledovne: „*K žiadosti hlavného štábu ministerstva národnej obrany se tamnímu presidiu ukláda, aby v oblastech, kde obyvateľstvo je nakloněno pracovat proti stát, byla podle místních poměrů venována, zejména též s hlediska šu zákona č. 201/1933 Sb. z. a. n., zvýšená pozornost činnosti oněch spolků chovatelů poštovních holubů, kde na čelních místech jsou osoby, o nichž možno předpokládati, že nejsou našemu státu nakloněny.*“³³

Predmetná štátna spoľahlivosť predstavovala špecifický *terminus technicus*, s ktorým sa v úradnom styku operovalo pomerne často a pravidelne. Československý právny poriadok v medzivojnovom období tento právny pojem nevymedzoval a z obsahového hľadiska bol termín „*štátna spoľahlivosť*“ otvorený voľnej interpretácii. Definíciu tohto spoločenského, politického a právneho atribútu zaviedol až zákon o ochrane štátu prijatý v roku 1936.³⁴

³⁰ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Okresný úrad v Novom Meste nad Váhom Prezídium krajinského úradu v Bratislave *Zoznam odsúdených – neoprávnený chov poštových holubov* zo dňa 17. novembra 1936.

³¹ Podľa rozhodnutia úradu bolo členstvo maloletého v spolku nezákonné. Výmerom okresný úrad zrušil členstvo maloletého v spolku a podľa dikcie § 1 zákona č. 2/1924 Sb. bol dotyčným chov poštových holubov zakázaný. SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 294, inv. j. 397. Výmer okresného úradu v Nových Zámkoch č. 388/1937 prez. zo dňa 3. marca 1937.

³² Na ilustráciu možno uviesť správu o sledovaní Josefa S. v zmysle ktorej: „*Poněvadž Elemér Ervín S. bydlící v Nových Zámkách, se svým bratrancem Josefem S. bydlícím rovněž v Nových Zámkách stýka, mohl by Josef S. cvičením a chováním poštovních holubů v pohraničním pásmu užívatí těchto k vyzvědným službám v neprospěch čs. státu, též i za spolupráce Eleméra S., který byl již pro podezření z protistátní činnosti vyšetřován.*“ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 294, inv. j. 397. Veliteľstva VII. Sboru v Bratislave Prezídium krajinského úradu S. Josef – *chování poštovních holubů* zo dňa 4. marca 1937.

³³ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Presidium ministerstva vnútra Presidiím zemských úradů *Poštovní holubi, dohled na spolky chovatelů* zo dňa 30. novembra 1935.

³⁴ Podľa dikcie § 19 ods. 9 zákona 131/1936 o obraně státu Sb. zo dňa 13. mája 1936: „*Důvodem označení za osobu státně nespolehlivou nemůže být nikdy příslušnost k určitému jazyku, náboženství nebo rase. Za státně nespolehlivé třeba pokládati zejména osoby, o kterých možno mít důvodně za to, že by zneužily svého postavení v duchu obraně státu nepřiznivě, zvláště pak ty, které vyvíjely nebo vyvíjejí činnost, směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské státní formě a bezpečnosti Československé republiky anebo proti obraně státu, které k takové činnosti podněcují nebo jiné*

Legislatíva upravujúca chov poštového vtáctva vychádzala aj z podmienky štátneho občianstva. V praktickej rovine sa pri vykazovaní zoznamov členov chovateľských organizácií vyskytli aj prípady, kedy kontrola zo strany štátnych autorít zistila členstvo cudzích štátnych príslušníkov.³⁵

V súvislosti s cudzincami možno spomenúť prípad maďarského štátneho občana Lászlóa L. Dotýčny bol v súvislosti s reálnym ohrozením štátoprávných záujmov v oblasti obrany zadržaný v roku 1935 pri pokuse prekročiť československo-maďarskú hranicu. Cieľom jeho cesty do Československej republiky bolo zasielať zhromaždené informácie citlivej povahy do Maďarska prostredníctvom siedmich vycvičených holubov, ktoré mal v osobnej držbe. K týmto skutočnostiam sa menovaný priznal, za čo bol odsúdený Krajským súdom v Košiciach na tri roky odňatia slobody.³⁶

Takýto explicitný pokus o využitie poštových holubov na spravodajskú činnosť na našom území, navyše koordinovaný zo zahraničia, je však potrebné hodnotiť skôr ako ojedinelý a výnimočný jav. V období 20. a 30. rokov sa štátne úrady sústredili najmä na domácich chovateľov. Výkon kontroly spolkov a osôb chovateľov začínal spravidla *ex offio*, hoci v mnohých prípadoch sa tak dialo na priamy podnet vojenských orgánov či orgánov miestnej štátnej správy. S blížiacim sa vojnovým konfliktom sa priamoúmerne zvyšovala aj úroveň kontroly osôb a chovateľských združení. Z obdobia konca roka 1937 v archívnom materiáli nachádzame detailnú evidenciu spolkov, počtu členov a ich osobných údajov. Zhromaždenie týchto štatistických a osobných údajov sledovalo účel vytvorenia detailného prehľadu o chovateľských spolkoch, ich vedenia a menovite všetkých ich členov. Zaistenie tejto evidencie malo nepochybne priniesť systematickejšiu a kvalitnejšiu obranu štátu pred únikom citlivých informácií do zahraničia. O tomto svedčí aj správa adresovaná Prezidiu Krajinského úradu v Bratislave, v ktorej sa uvádza nasledovné: „*Záznam: VII. sbor, telegrafné vojsko, pri telefóne štábny kptn Paleček žiada o urýchléné opatrenia, aby čo najskorej /do konca týždňa/ bol dodaný soznam chovateľov poštových holubov na Slovensku. Dožiadanie tohto pokynu musí dôjsť i písomne.*“³⁷ Podľa údajov zaznamenaných ku dňu 31. augusta 1937 bolo na Slovensku 17 chovateľských spolkov, ktoré mali dokopy 371 členov.³⁸

Zodpovedné úrady si v tomto období rovnako začali pozornejšie všímať chovateľov, u ktorých vznikli pochybnosti v súvislosti s ich hodnotovým a ideologickým presvedčením. Zvýšený dohľad nad chovateľskými spolkami operujúcimi v pohraničných oblastiach tak

osoby svěsti hledí, anebo takovou činnost vychvalují, schvalují nebo podporují, které byly příslušníky politické strany, jež byla po účinnosti tohoto zákona pro protistátní činnost úředně rozpuštěna, které mají podezřelé styky s jinými osobami státně nespolehlivými anebo s cizinou a p.“

³⁵ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 294, inv. j. 397. Okresný úrad v Poprade Prezidiu krajinského úradu v Bratislave *Členovia spolkov pestiteľov poštových holubov na Slovensku – zisťovanie štátnej príslušnosti a spolahlivosti* a zo dňa 11. novembra 1937.

³⁶ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Prezídium policajného riaditeľstva v Košiciach Prezidiu krajinskému úradu v Bratislave *Neoprávnený chov poštových holubov* zo dňa 30. septembra 1935.

³⁷ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Prezídium krajinského úradu v Bratislave – Telegrafný záznam *Soznam chovateľov poštových holubov na Slovensku* zo dňa 2. septembra 1937.

³⁸ Chov poštových holubov bol podľa zozbieraných štatistických údajov doménou primárne u osôb mužského pohlavia. Z celkového počtu 371 chovateľov boli iba 3 ženy. Najväčšie množstvo chovateľov na Slovensku pôsobili v okrese Trnava a (42 osôb) a Nové Zámky (39 osôb), najmenej na Orave (7 osôb). SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. *Soznam pestiteľov poštových holubov ku dňu 31. augusta 1937* zo dňa 31. augusta 1937.

automaticky znamenal, že terčom sledovania mali byť primárne osoby nemeckej a maďarskej národnosti.³⁹ Monitorovanie podozrivých chovateľov sa zameriavalo aj na politicky aktívne osoby. Na ilustráciu takéhoto postupu možno uviesť aj úryvok z hlásenia medzi policajnými a vojenskými orgánmi, podľa ktorého: „*Ladislav W. jest členem spolku chovatelů poštovních holubů ve Spišské Nové Vsi. Jest organisován ve straně Deutsche Zipser Partei. Jeho státní a politická spolehlivost jest sporná. Jest původu maďarsko-nemeckého, mluví většinou maďarsky a německy, československou společnost nevyhledáva...Četnická stanice Gelnice navrhla velitelství pluku 32 „Gardský“ Košice, aby Ladislavovi W. bylo povoleno k chovu poštových holubů odňato.*“⁴⁰

Nálezy poštových holubov – hrozba pre bezpečnosť republiky?

Zavedenie prísnej právnej regulácie a systematického dohľadu nad poštovým vtáctvom v 20. rokoch v Československu malo za cieľ vytvoriť účinný mechanizmus obrany štátu a zabezpečiť kvalitnejšiu ochranu strategicky významných vojenských informácií. Zákon č. 2/1924 Sb. o poštových holuboch vytvoril komplexný právny rámec, ktorý systematicky upravoval práva a povinnosti chovateľských spolkov a jednotlivých chovateľov. Súčasťou tejto právnej úpravy bol aj osobitný generálny príkaz, ukladajúci každej osobe povinnosť oznámiť nález poštového holuba vecne a miestne príslušným orgánom.⁴¹ Uvedená povinnosť zjavne plnila štatistickú a kontrolnú funkciu v rámci obranných a bezpečnostných záujmov štátu. Právne zakotvená inštrukcia mala zabezpečiť systematický dohľad nad výskytom poštového vtáctva na území republiky. Na základe zhromaždených, spracovaných a analyzovaných údajov o týchto nálezoch disponovali štátne orgány prehľadom o rozsahu výskytu poštových holubov v Československu, ako aj o ich početnosti a krajine pôvodu.

Orgány miestnej štátnej správy a polície boli v kontexte nálezov poštových holubov poverené, aby pri oznamovaní tejto skutočnosti zdieľali určité špecifické informácie. Za tieto údaje boli považované všetky značky a čísla, ktoré mal holub vyrazené na identifikačnom krúžku zavesenom na nohe. V správe o náleze mali taktiež uvádzať konkrétnu adresu miesta, teda obec a okres, v ktorých bol holub nájdený.⁴²

Zvýšený výskyt stratených, zaletených alebo mŕtvych poštových holubov na Slovensku viedol vojenské zložky k zavedeniu jasne stanovených pravidiel, ako postupovať v prípade nálezu poštového holuba na našom území. V zmysle inštrukcií vydaných MNO boli orgány polície povinné zasielať akékoľvek informácie ohľadne pozorovania a nálezov poštových holubov Veliteľstvu divízie. Tento subjekt bol príslušný na zhromažďovanie a spracovávanie predmetných správ. Podriadené úrady mali za každých okolností v prípa-

³⁹ SNA, fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 822, inv.j. 3160. fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 822, inv.j. 3160. Veliteľství VIII. Sboru Bratislava Presidiiu polic. ředitelství v Bratislavě *Chov poštovních holubů v nem. a maď. pohraničních krajinách našeho státu – sledování z dne 17. júla 1937.*

⁴⁰ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 - 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 - 1939, kr. 310, inv. j. 309 Zemské četnické velitelství v Bratislava Velitelství VI. Sboru v Košicích *Chov poštovních holubů z dne 2. septembra 1937.*

⁴¹ V zmysle odseku (2) § 4 zákona č 2/1924 Sb. : „*Kdo chytí holuba s kroužkem na noze unaveného aneb poraněného aneb takového holuba zabitého nalezne, jest povinen učiniti o tom oznámení nejblíží četnické stanici nebo nejblížímu obecnímu úřadu nebo nejblížímu státnímu bezpečnostnímu úřadu a holuba tam - po případě i se zprávou (listem, dopisem), již nese - odevzdati; totéž platí o holubech bez kroužku zprávu ne-soucích.*“

⁴² SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 - 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 - 1939, kr. 294, inv. j. 397. Presidium ministerstva vnitra Zemskému úřadu v Bratislavě *Cizí poštovní holubi, značky a čísla z dne 5. apríla 1930.*

de nájdenia akejkol'vek správy u holuba, hoci aj na prvý pohľad neškodnej, obsah depeše zaslať Veliteľstvu divízie.⁴³

Osobitné upozornenia a výzvy na zvýšenie dohľadu nad preletmi a nálezmi poštových holubov sa v úradnej komunikácii taktiež týkali ochrany vojenských objektov. Vojenské objekty predstavovali z hľadiska obranyschopnosti a vojenského potenciálu štátu strategicky významnú infraštruktúru. Neoprávnené zverejnenie alebo únik informácií týkajúcich sa presunov vojenských jednotiek, vojenskej techniky či výrobných kapacít mohlo viesť k vzniku závažného bezpečnostného rizika. Na nálezy či pozorovania poštového vtáctva v okolí strategických vojenských objektov boli v úradnej komunikácii podriadené úrady upozorňované.⁴⁴ Medzi takéto vojenské zariadenia na Slovensku v medzivojnovom období patrili napríklad municičný závod v Dubnici nad Váhom. Umiestnenie objektu vojenského významu v tejto oblasti nebolo náhodné. Lokalita údolí Váhu bola určená priamo MNO, a to na základe takticko-geografického určenia priamo v strede Československa.⁴⁵

Podriadené úrady boli rovnako upozorňované na riziká spojené s výskytom cudzích poštových holubov na našom území ústrednými orgánmi štátnej správy. Množstvo odchytených a pozorovaných poštových holubov pohybujúcich sa v československom vzdušnom priestore nebolo pripisované náhode. Nutnosť zvýšeného dohľadu nad týmto fenoménom bola akcentovaná v internej komunikácii nasledovne: „*Ministerstvo národní obrany zjistilo, že počet nalezených německých a maďarských poštovních holubů na území ČSR je nepoměrně velký. Z toho soudí ministerstvo národní obrany, že je u nás plánovitě prováděn tajný výcvik cizích poštových holubů v zalétávání. Tamní presidium se žádá, aby příslušným orgánům byla uložena při kontrole přechodu hranic zvláštní pozornost tomu, nejsou-li k nám tajně dopravováni cizí poštovní holubi.*“⁴⁶

V archívnom materiáli sa nám podarilo identifikovať z obdobia rokov 1925 až 1938 vyše 125 hlásení orgánov polície, armády a miestnej štátnej správy ohľadne nálezov poštových holubov na Slovensku. Predmetné hlásenia spravidla obsahovali kľúčové údaje o čase a mieste nálezu poštového holuba. Súčasťou správy boli zároveň informácie o identifikačných znakoch holuba a údaj o tom, či sa pri ňom nachádzala písomná správa. Využitím štatistickej metódy sme dospeli k záveru, že drvivá väčšina odchytených poštových holubov, konkrétne 59 prípadov, bola československého pôvodu. Ďalej v 19 prípadoch išlo o holuby nemecké a rakúske a v 16 prípadoch o holuby z Maďarska. V archívnej dokumentácii sa vyskytlo aj sedem prípadov zaletených holubov z Poľska, jeden z Rumunska a jeden z Talianska. Pri zvyšných prípadoch bol pôvod krajiny holuba z rôznych dôvodov neznámy. Zo všetkých hore uvedených prípadov sa prítomnosť správy u poštového holuba potvrdila iba v dvoch prípadoch. V prvom išlo o nález mŕtveho československého holuba v extraviláne obce Beluša pri Púchove. Ten bol vypustený dňa 24. marca 1938 a niesol správu s textom

⁴³ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 294, inv. j. 397. *Zemské vojenské veliteľstvo v Bratislave Zemskému úradu – prezidiu Poštovní holubi – sledování* zo dňa 18. marca 1936.

⁴⁴ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Prezídium Krajinského úradu v Bratislave Všetkým pánom okresným náčelníkom, pánu správcovi expozitúry okresného úradu v Šahách a vo Vyšnom Svidníku, pánu policajnému riaditeľovi v Bratislave a v Košiciach, pánu správovi komisariátu v Komárne, Lučenci, Rimavskej Sobotě, Rožňave a Prešove *Cudzie poštové holuby – nálezy v ČSR* zo dňa 12. augusta 1931.

⁴⁵ MURÁRIKOVÁ, Zdena. *Škodové závody v Dubnici nad Váhom v rokoch 1938 – 1945*. In : *Vojenská história. Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*, 2013, roč. 17, č. 4, s. 7.

⁴⁶ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Presidium ministerstva vnitra Presidiím zemských úřadů *Nálezy cizích poštovních holubů* zo dňa 4. decembra 1934.

„*Pekný čas*“. Táto správa bola adresovaná Vojenskému útvaru č. 23 v Seredi.⁴⁷ Druhým prípadom bol nález československého civilného poštového holuba v Bratislave dňa 1. septembra 1938. U tohto holuba bola prítomná správa s nasledujúcim textom (pôvodne v maďarskom jazyku): „*Ahoj Lajo! Dnes vo štvrtok o 9:00 prišiel som do Bratislavy a hneď som vypustil holuba. Zajtra všetko Iluške napíšem. Mnohokrát bozkávam vás všetkých : Emília, Izua a Olga.*“ Adresáta ani odosielateľa správy sa nepodarilo úradom stotožniť.⁴⁸

Celkový počet hlásení o náleze poštových holubov na našom území podľa nášho názoru však nie je konečný. Napriek tejto skutočnosti sme toho názoru, že výskyt zachytených telegramov u poštových holubov v medzivojnovom období bol skôr výnimočným javom. V analyzovaných hláseniach sa nám nepodarilo identifikovať ani jediný prípad, keď by došlo k preukázateľnému využívaniu poštových holubov na spravodajské účely s cieľom ohroziť obranu alebo znížiť obranyschopnosť československého štátu. Nemožno v zásade s absolútnou istotou vylúčiť, že v jednotlivých prípadoch teoreticky mohlo dôjsť k zneužitiu poštových holubov na špionáž. Absencia akýchkoľvek preukázateľných dôkazov o takejto činnosti však naznačuje, že poštové holuby neboli v medzivojnovom období na území Slovenska systematicky ani vo významnej miere využívané na spravodajské a informačné účely v neprospech Československa a jeho obranných a vojenských možností.

Množstvo pozorovaných poštových holubov v medzivojnovom období na našom území nemožno automaticky pripísať len snahe susedských štátov využívať tento prostriedok na spravodajské a informačné účely. V zahraničnom, ako aj domácom prostredí dochádzalo pri rôznych udalostiach k fenoménu tzv. hromadného vypúšťania poštového vtáctva, ktoré bolo vo viacerých prípadoch neskôr pozorované aj na našom území.⁴⁹

Záver

Rozbor teoretických, ako aj praktických aspektov chovu poštových holubov v medzivojnovom období na Slovensku potvrdzuje, že štát pristupoval k tejto oblasti primárne z hľadiska ochrany verejného záujmu, najmä obranyschopnosti a vnútornej bezpečnosti republiky. Poštové holuby boli v optike právnych predpisov a úradných dokumentov vnímané ako potenciálny bezpečnostný rizikový faktor, čo viedlo k vytvoreniu osobitného právneho režimu tejto záujmovej činnosti.

Archívne pramene zároveň odhaľujú kontrast medzi normatívnym zámerom zákonodarcu a aplikačnou realitou. Praktické problémy spojené s identifikáciou poštových holubov či obmedzená schopnosť štátnych orgánov jednoznačne preukázať spravodajské zneužitie

⁴⁷ Podľa dostupných zdrojov sa nám existenciu takto označenej vojenskej jednotky na konci medzivojnového obdobia umiestnenej v Seredi nepodarilo overiť. Je pravdepodobné, že v skutočnosti išlo o niektorú jednotku pešieho pluku 23, ktorého veliteľstvo bolo dislokované v Trnave. SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Četnická stanica Beluša, okr. Ilava Divisnému veliteľstvu v Bratislave *Poštový holub roztrhaný – nález u Beluše* zo dňa 28. marca 1938.

⁴⁸ SNA, fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 310, inv. j. 309. Četnická stanica Prievoz Veliteľstvu 9. peš. divízie a Krajinskému úradu v Bratislave *Holub poštový civilný – zalietnutie* zo dňa 1. septembra 1938.

⁴⁹ „*Veľmi pekným dojmom pôsobilo originálne ohlásenie, že všesokolský slet v Prahe započal. Okolo cvičišťa boli pripravené koše, z ktorých pri zahájení sletu bolo vypustených 1 000 poštových holubov, ktorí sa rozleteli do všetkých krajov republiky s posolstvom, že IX. všesokolský slet bol zahájený. Okrem toho bol tohoto roku prvý raz začiatok sletu oznámený ranou z dela, rovnako aj koniec včerajšieho cvičenia.*“ *Hlavné dni sokolského sletu zahájené. Ovácie pánu prezidentovi. - Impozantný národný prejav. -180.000 divákov.* In : *Slovenský východ* zo dňa 1932, roč. 14, č. 153, 5. júla, s.1.

poštového vtáctva poukazujú na limity štátneho dohľadu v tejto oblasti. Zvlášť výrazne sa bezpečnostný aspekt regulácie prejavil v súvislosti s hodnotením štátnej a politickej spoľahlivosti chovateľov, ktorá sa stala nástrojom selektívneho dohľadu, najmä voči príslušníkom národnostných menšín a politicky podozrivým osobám.

Na záver možno uviesť, že prísne nastavená regulácia chovu poštových holubov, ako aj obavy štátnych orgánov spojené s touto činnosťou v kontexte možného ohrozenia obrany československého štátu, poukazujú na disproporciu medzi vnímanou bezpečnostnou hrozbou a jej reálnym rozsahom. Zároveň je však potrebné zohľadniť skutočnosť, že práve zvýšená miera štátnej ingerencie spolu s komplexnou právnou úpravou prispeli k tomu, že využívanie poštového vtáctva na prenos strategických a citlivých vojenských informácií sa na Slovensku v medzivojnovom období v zásade nevyskytovalo.

Zámer zákonodarcu zasiahnuť do oblasti držby, chovu a výcviku poštového vtáctva v takomto rozsahu možno bezpochyby interpretovať ako prejav posilňovania regulačných a kontrolných kompetencií štátu, ktoré boli charakteristické pre medzivojnové obdobie v súradniciach stredoeurópskeho priestoru. Otázka chovu poštových holubov v medzivojnovom období na Slovensku tak presahuje rámec problematiky dejín holubiarstva a vypovedá o silnej ingerencii štátu v súvislosti s ochranou republiky a každodennej aplikačnej praxi verejnej moci v podmienkach medzivojnového Československa.

J. JANKOVIČ: DIE DEPESCHE WURDE BEI DER BRIEFSTAUBE NICHT GEFUNDEN. ANALYSE THEORETISCHER UND PRAKTISCHER ASPEKTE DER BRIEFSTAUBENZUCHT IDE DER ZWISCHENKRIEGSZEIT IN DER SLOWAKEI IM KONTEXT DER STAATSVERTEIDIGUNG

Die vorliegende Studie befasst sich mit einem nahezu unerforschten Bereich der slowakischen Militärgeschichte, nämlich der Nutzung von Brieftauben als strategisches Kommunikationsmittel im Kontext der Staatsverteidigung und der Spionage. Das ursprünglich als Nutztier gehaltene Vogelwesen entwickelte sich allmählich zu einem Instrument, das in der Lage war, standardisierte Kontrollmechanismen zu umgehen, was die staatlichen Behörden zur Einführung strenger Regulierungen der Brieftaubenzucht veranlasste. Nach der Gründung der Tschechoslowakischen Republik war die übernommene Rechtslage unvollständig und fragmentiert und beruhte auf österreichisch-ungarischen Normen. Eine grundlegende Wende brachte das Gesetz Nr. 2/1924 Slg. (Sammlung der Gesetze) über Brieftauben, das erstmals einen systematischen rechtlichen Rahmen für diesen Bereich schuf. Dieses Gesetz führte die Pflichtmitgliedschaft in Züchtervereinen, die Identifizierung und Registrierung von Brieftauben sowie strafrechtliche Bestimmungen ein, die den Missbrauch der Tauben zu nachrichtendienstlichen Zwecken unter Strafe stellten. Die Anwendung des Gesetzes in der Praxis stieß jedoch auf verschiedene Probleme, insbesondere auf die Unfähigkeit der Beamten, Brieftauben von gewöhnlichem Taubenvieh zu unterscheiden. Der Autor weist mittels Analyse, Synthese und statistischer Auswertung nach, dass der Großteil der in der Slowakei zwischen 1925 und 1938 aufgefundenen und abgefangenen Brieftauben heimischer (tschechoslowakischer) Herkunft war, wobei ein erheblicher Anteil entflogener Tauben aus Deutschland, Österreich und Ungarn stammte. In der Gesamtheit aller untersuchten Fälle wurde lediglich bei zwei Tauben eine Depesche gefunden; in beiden Fällen handelte es sich um Nachrichten harmlosen Inhalts. Die Studie kommt zu dem Schluss, dass der Staat Brieftauben trotz des Kontrasts zwischen dem marginalen Ausmaß der tatsächlichen Bedrohung und der strengen rechtlichen Regulierung als hohes Sicherheitsrisiko wahrnahm. Dennoch

trug gerade diese intensive staatliche Ingerenz zweifellos wesentlich dazu bei, dass es in der Zwischenkriegszeit in der Slowakei im Grunde nicht zu einem massenhaften Missbrauch von Brieftauben zulasten der Verteidigungsfähigkeit des Staates kam.

Zoznam použitých prameňov a literatúry/ List of references and Literature

Primárne zdroje/Primary sources

Archívy a archívne pramene/Archives and Archives sources

Národní archiv Praha,
- fond Ministerstva spravedlnosti

Slovenský národný archív,
- fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918 – 1927

- fond Policajné riaditeľstvo 1920 – 1945 (1950) ;

- fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939.

Publikované pramene/ Published Sources

Právne predpisy/Legal Provisions

Branný výbor Poslaneckej sněmovny Národního shromáždění ČSR *Zpráva k vládnímu návrhu zákona o poštovních holubech*, tisk 4276, Praha: Národní shromáždění ČSR, 1923.

Vládné nariadenie č. 44/1924 Sb. zo dňa 21. februára 1924, ktorým sa prevádza zákon o poštových holuboch.

Zákon č. 40/1961 Sb. zo dňa 18. apríla 1961 o obrane Československé socialistickej republiky.

Zákon č. 2/1924 Sb. zo dňa 20. decembra 1923 o poštových holuboch.

Zákon č. 131/1936 Sb. zo dňa 13. mája 1936 o obrane štátu.

Zákon č. 11/1918 Zb. z. a nar. zo dňa 28. októbra 1918 o zriadení samostatného štátu československého.

Kapitoly v monografiách, štúdie, články, monografie a zborníky ako celok/

Articles in Journals, Chapters in Monographs

DUDZÍK, Dávid. *100 rokov organizovaného poštového holubárstva na Slovensku*. Kežmarok : Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o, 2023. ISBN : 978-80-89701-80-3.

FERIANC, Oskár. *Chov holubov*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo pôdohospodárskej literatúry, 1956.

HORR, Bohumír a František KRUPAN. *Almanach chovateľa poštových holubov*. Nitra : PTH s.r.o, 2021.

KOS, Petr. *Poštovní holubi československé armády 1918–1938: neznámé kapitoly vojenství a techniky*. 2. vydání. Praha : Brigádýr, 2001. ISBN : 978-80-260-6654-5

MURÁRIKOVÁ, Zdena. *Škodove závody v Dubnici nad Váhom v rokoch 1938 – 1945. In : Vojenská história. Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*, 2013, roč. 17, č. IV.

TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka : boje o Slovensko 1918 – 1920*. Praha: Epocha, 2005. ISBN : 80-86328-68-6.

PETROVSKÝ, Miroslav. *Naše holubářství*. Praha : VT, 2010. ISBN : ISBN 978-80-903649-5-0.

ŠPATNÝ, František a kol. *Pohledy do Historie – Holubářství v Čechách*. Praha : VT, 2008. ISBN : 978-80-903649-1-2.

TUREČEK, Václav, a kolektiv. *Holubářství*. Praha : Státní zemědělské nakladatelství, 1985.

Dobová tlač/ Period Print

Národné noviny, 1917, roč. 48, č. 101, 30. augusta

Slovenský východ, 1932, roč. 14, č. 153, 5. júl.

O autorovi/ About the Author

Mgr. Jakub Jankovič

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

e-mail: jakub.jankovic@flaw.uniba.sk

<https://orcid.org/0009-0009-0122-3090>